

«самозахисту», вважаємо за необхідне виділити ознаки, що йому притаманні: самозахист здійснюється у разі порушення трудового законодавства або реальної загрози такого порушення; самозахист здійснюється працівником власними силами; – самозахист здійснюється у формі дії або бездіяльності; самозахист реалізується у спосіб, що не заборонено законом; підставою для самозахисту є наявність порушення чи протиправних дій роботодавця; самозахист має на меті забезпечення недоторканності права, припинення порушення, ліквідацію наслідків даного порушення.

Наступним важливим засобом реалізації неюрисдикційної форми забезпечення прав працівників є примирно-третейські процедури, які застосовуються при вирішенні колективних трудових спорів. Примирні процедури також повинні застосовуватися при вирішенні індивідуальних трудових спорів [8, с. 476]. Комісія повинна виконувати функцію примирення працівника і роботодавця. Заслугує на увагу думка В. В. Лазора про те, що за умов ринкових відносин та пріоритету договірного методу регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними відносин, які виникають у процесі застосування найманої праці, комісія з вирішення індивідуальних трудових спорів повинна бути постійно діючим примирним органом [9, с. 198–199].

Громадський захист, який здійснюють виборні профспілкові органи є невід'ємною частиною неюрисдикційної форми забезпечення трудових прав працівників. Відповідно ст. 36 Конституції України професійні спілки утворюються з метою захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів громадян [7]. Згідно із законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р., профспілки, та їх об'єднання захищають право громадян на працю, беруть участь у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин, оплати праці, охорони праці, соціального захисту. Вони мають право здійснення громадського контролю за дотриманням роботодавцями трудового законодавства. Для здійснення контролю за дотриманням трудових прав профспілки та їх об'єднання можуть створювати служби правової допомоги та відповідні інспекції. Уповноважені представники профспілок мають право вносити роботодавцям подання, які є обов'язковими для розгляду останніми (роботодавцями), та одержувати від них аргументовані відповіді.

Висновок. Таким чином, забезпечення трудових прав та інтересів працівників здійснюється у встановленому законом порядку, що передбачає їх реалізацію у певних, визначених законом, формах. Під формою забезпечення слід розуміти зовнішній вираз комплексу внутрішньо узгоджених і врегульованих законом заходів по захисту трудових прав та законних інтересів працівників. Забезпечення трудових прав працівників може здійснюватись у різних формах, найпоширенішими з яких є юрисдикційна та неюрисдикційна, які відрізняються одне від одного засобами захисту трудових прав. Юрисдикційний захист полягає у тому, що для забезпечення своїх трудових прав працівник повинен звернутися до компетентного органу у встановленому законом порядку. В свою чергу неюрисдикційна форма не передбачає такого звернення, тобто вона реалізується самим працівником, без участі носіїв державно-владних повноважень, та протікає в рамках матеріального правовідношення.

Список бібліографічних посилань

1. Гражданское право. Часть первая : учеб. / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. М. : Юристъ, 1997. 472 с.
2. Лушникова М. В., Лушников А. М. Курс трудового права : учебник : в 2 т. М. : Проспект, 2004. Т. 2 : Трудовые права в системе прав человека. Индивидуальное трудовое право. 2004. 612 с.
3. Стефанюк В. Правозахисна діяльність судів України. *Право України*. 1999. № 5. С. 18–23.
4. Трудовое право России : учебник для вузов / отв. ред. Р. З. Лифшиц, Ю. П. Орловский. М. : Норма ; Инфра-М, 1998. 480 с.
5. Важенкова Т. Н. Трудовое право : учеб. пособие. Минск : Амалфея, 2008. 432 с.
6. Чанишева Г. І. Колективні відносини в сфері праці: теоретико-правовий аспект : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2001, 328 с.
7. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Миронов В. И. Трудовое право России. М. : Журн. «Управление персоналом», 2005. С. 1086.
9. Лазор В. В. Правове регулювання трудових спорів, конфліктів і порядок їх вирішення на сучасному етапі : монографія. Луганськ : Література, 2004. 362 с.

Одержано 29.10.2019

УДК 343.71,344.65

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-4241-4474>

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), основним засобом негласного отримання доказів на стадії кримінального процесу є негласні слідчі (розшукові) дії (гл. 21 КПК України) [1]. Вони є найефективнішим джерелом інформації, під час їх проведення працівники поліції отримують дуже цінну та корисну інформацію яка спрямована на негласне отримання інформації за допомогою оперативно-розшукових форм і методів.

Так згідно з чинною редакцією Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі ОРД) [2], наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини вчинені не встановленими особами не являється підставою для здійснення ОРД. Нормативно регламентовані обов'язки оперативних підрозділів визначають оперативно-розшукове запобігання злочинам в якості основного при організації та спрямуванні передбачених законом оперативно-розшукових заходів.

Дослідженню даної тематики присвятили свої роботи такі вчені, як: В. Г. Бобров, К. В. Антонов, В. П. Захаров, В. Л. Ординський та інші.

Так, на думку В. Г. Боброва, актуальні теоретичні та прикладні проблеми діяльності оперативних підрозділів поліції у формі оперативної розробки постійно перебувають в колі уваги більшості сучасних українських науковців в галузі ОРД.

Оперативна розробка справедливо вважається окремим інститутом оперативно-розшукової діяльності одночасно потрібно розглядати як:

- вагомий інструмент реалізації загальнодержавної політики протидії злочинності;
- окрему форму ОРД, що базується на загальних основах організації та тактики оперативно-розшукової діяльності та врахуванні її принципів при проведенні відповідних заходів;
- правовий інститут оперативно-розшукової діяльності, що передбачає обов'язкове врахування принципу професійної етики [3, с. 259].

В умовах законодавства, що діяло до набуття чинності новим КПК, необхідність початку оперативної розробки відносно осіб які «підозрювались» у вчиненні злочинів визначалась, переважно, обставинами оперативно-тактичної ситуації, яка мала місце в результаті отримання та перевірки первинної інформації. Серед них найбільш поширеними (за винятком ситуацій початку оперативної розробки після відкриття кримінального провадження) визначалися наступні [4, с. 716]:

а) отримані дані свідчать про готування або вчинення злочину особою або групою осіб, проте невідомо характер злочинної діяльності, як конкретно він готується та за яких обставин було вчинено злочин. Необхідність оперативної розробки в цьому разі була пов'язана з потребою доповнення первинної інформації конкретними даними про обставини злочину, встановлення конкретних фактів злочинних дій розроблюваних осіб, тобто даними про об'єктивну сторону злочину;

б) оперативна інформації беззаперечно свідчить про діяльність злочинного угруповання, але відомий лише один або декілька його учасників. При цьому під час розробки потрібно було зібрати достовірні дані про всіх учасників ОЗГ, встановити роль кожного з них у злочинній діяльності, тобто зафіксувати фактичні дані, що відображають суб'єктивну сторону злочину.

Згідно з п. 1 ч 1 ст. 7 Закону підрозділи, які здійснюють ОРД зобов'язані вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного видалення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. Отже, розкриття злочинів не міститься серед переліку обов'язків оперативних підрозділів. Тому оперативна розробка може здійснюватися виключно з метою:

- 1) виявлення факту вчиненого злочину;
- 2) запобігання злочинам, що, загалом, передбачає діяльність спрямовану на профілактику, попередження та припинення злочинних дій.

Тому, підводячи підсумки, хочеться сказати, що реформа яка стосується кримінального процесуального законодавства України, а також реформа, яка проведена у органах поліції, знаходить ряд труднощів у своєму застосуванні під час виконання службових обов'язків оперативними підрозділами Національної поліції. Оперативно-розшукові заходи (які внаслідок прийняття Кримінального процесуального кодексу набули форми НСРД) проводилися поза рамки кримінального процесу. Деякі науковці визначили це як процесуалізацію, але є інший погляд, це не скільки процесуалізація провадження (НСРД), скільки формальна зміна (доповнення) рівня правового регулювання, з метою забезпечення недоторканості прав і свобод людини та громадянина. [5, с. 68].

Більш того, досить проблемними являються положення ч. 2 ст. 271 КПК України, відповідно до якої, наприклад, контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти: 1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; 4) екологічній або техногенній катастрофі [5, с. 69].

Важливою проблемою, що потребує сьогодні вирішення є повноцінне нормативно-правове забезпечення можливості використання оперативної розробки як важливого інституту оперативно-розшукової діяльності та НСРД, саме ж вирішення потребує додаткових нормотворчих заходів із застосуванням комплексного підходу, насамперед це врахування сучасних досягнень науки у даній сфері, а також проблеми, які виникають зокрема на практиці.

Доречно, в нашому випадку, надати думку М. А. Погорецького, який досліджуючи дану проблематику зауважив, що негласні слідчі (розшукові) дії можуть бути як і ефективним засобом отримання доказів у кримінальному процесі, так і засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів. При цьому вчений підкреслює, що застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності [6, с. 271].

Характеризуючи розділ 21 КПК України, варто відмітити, що, наданий вітчизняним законодавцем, перелік негласних (слідчих) розшукових дій є набагато більшим від закріплених у законодавстві зарубіжних країн, зокрема, ФРН та Грузії [7, с. 113].

Таким чином, **підсумовуючи викладене**, зазначу, що незважаючи на свою прогресивність у сфері захисту прав і свобод людини інститут негласних слідчих (розшукових) дій як ефективний засіб кримінально-процесуального доказування, носить вельми проблемний характер, і потребує вдосконалення як і процесуальної форми, так і узгодження організаційно-тактичних аспектів їх практичного застосування.

Отже, тільки правильне застосування Кримінального процесуального законодавства, та законів України, що стосуються оперативно-розшукової діяльності сприятимуть не тільки швидкому, повному, всебічному розкриттю кримінальних правопорушень, а дадуть змогу громадянам захистити свої права та свободи, а також з довірою ставитись до працівників Національної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.10.2019).
2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
3. Логвиненко І. А., Гавриленко О. А. Органи охорони громадського порядку в Україні доби Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1998. Вип. 3–4. С. 126–137. URL: <http://old.visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=18225> (дата звернення: 24.10.2019).
4. Самойленко Е. А. Киевская городская полиция в середине XIX – начале XX веков. Харьков : Нац. у-нт внутр. дел, 2000. 210 с.
5. Вінчук В. В., Черхавський М. В. Окремі проблеми закріплення негласних слідчих (розшукових) дій у Кримінальному процесуальному кодексі України. *Право і Безпека*. 2016. № 3 (62). С. 66–70. URL: <http://old.pb.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=27995> (дата звернення: 24.10.2019).
6. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–276.
7. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Правознавство*. 2012. № 618. С. 108–114.

Одержано 31.10.2019

УДК 343.1

Дмитро Вадимович ВІТЕР,

аспірант Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса

ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ

Згідно ч. 1 ст. 84 КПК доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому процесуальним кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальні джерела виявлення зазначених відомостей закріплені в ч. 2 ст. 84 КПК України, де зазначено, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Законодавець до них відносить: показання підозрюваного, обвинуваченого; показання потерпілого, свідка; висновок і показання експерта; висновок і свідчення фахівця; речові докази; протоколи слідчих і судових дій; документи.

Слід підкреслити, що об'єктивно в навколишньому світі існують не докази, а сліди, залишені тією або іншою подією, які містять інформацію про дану подію, та яким ще тільки належить набути належну процесуальну форму з метою перетворення в докази. З цього приводу справедливо зазначав Р. С. Белкін, який стверджував, що при скоєнні злочинного діяння з'являються, строго кажучи, не самі докази, а та інформація про вчинений злочин, яка може як набути, так і не набути в силу певних причин значення доказу. При збиранні доказів мова фактично йде про отримання інформації про злочин, яка, в разі належного дослідження та оцінки слідчим, може бути наділена статусом доказу [1, с. 129].

Основою гносеологічної характеристики поняття доказів є філософське вчення про відображення як загальну властивість матерії. Саме у результаті реалізації даного процесу відбувається утворення слідів (образів) злочину на предметах матеріального світу та у свідомості людей, за допомогою яких стає можливим встановлення обставин, важливих для правильного вирішення кримінального провадження [2, с. 148]. Крім того, практично будь-які предмети (об'єкти) матеріального світу, що несуть на собі відомості (фактичні дані) у вигляді слідів злочину, можуть бути визнані речовими доказами.

Дослідженню окреслених питань безпосередньо чи опосередковано присвячено роботи Т. В. Авер'янової, Р. С. Белкіна, В. П. Бахіна, Г. Л. Грановського, В. Г. Гончаренка; Н. І. Кліменко, В. Е. Коновалової, Н. П. Майлис,